

Mens en Wereld

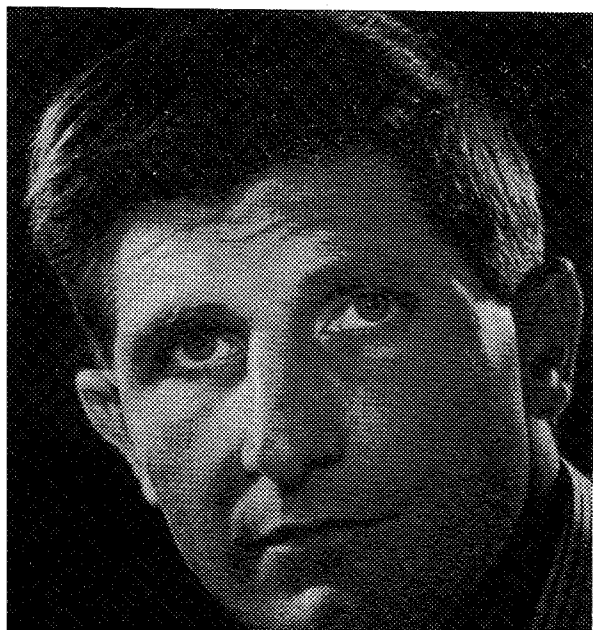

'We weten zo langzamerhand precies wat jullie doen en laten en waar jullie naar toe gaan', zeggen vrienden wel eens tegen ons, 'uit je stukjes in Mens en Wereld.' Nu geven deze stukjes een nogal onvolledig beeld van ons doen en laten. 't Leven is gelukkig altijd nog gevarieerder dan Mens en Wereld zou kunnen doen vermoeden.

Maar ik wil u niet verhelen, dat we onlangs naar Sartre's 'Vuile handen' zijn geweest. Op een paar 'koefnoentjes', want we kennen de regisseur. Wat dat er mee te maken heeft! Dat maakt wel degelijk verschil. Uitgaan is tegenwoordig iets, waar je bij wijze van spreken voor sparen moet en zo'n meevaller mag best vermeld worden. Bovendien vraag ik me af, of we er anders ook heengegaan zouden zijn. In dit geval zeker wel, want ik zei het al, we kennen de regisseur. Deze zomer in onze vakantie hebben we Theo Kling en zijn gezin leren kennen en heerlijk lui zonnend voor de tent, de landwijn in waterglazen, hebben we van tijd tot tijd Sartre 'even doorgenomen'. En niet alleen Sartre, maar ook de lange moeilijke weg, die er ligt tussen het toneelstuk op papier en de opvoeringen, zoals wij die te zien krijgen. De verschillen in opvatting tussen de regisseur en de spelers, omdat een toneelspeler niet tegelijk een filosoof en een politicus hoeft te zijn, wat er bij Sartre toch wel inzit.

Dat geeft je onvermijdelijk een andere kijk op zo'n stuk. Ik hoop dat u er iets van gelezen hebt in de kranten, want in dit stukje kan ik u onmogelijk de volledige inhoud vertellen. Het geeft een conflict weer tussen een verzetsbeweging van een gefingeerd land en de leider, die een andere politiek volgt dan de beweging op dat moment nuttig en nodig acht. Dus moet die man vermoord worden. Dat gaat niet zomaar, zelfs niet op het toneel. Guus Hermes speelde de leider en de rest van de bezetting bestond uit heel jonge mensen, d.w.z. de leden van de verzetsgroep en ik geloof dat dat bijzonder goed getroffen is. Je moet, geloof ik, jong zijn en boordevol idealen om zo'n plan uit te denken. Hoe ouder je wordt, hoe minder lichtvaardig je over een mensenleven beslist in zo'n geval.

De foto hierbij is die van Theo Kling. Hij verdient deze ereplaats, want hij heeft er een indrukwekkende voorstelling van gemaakt, die we van harte aanbevelen.

Einde discriminatie bij crematie in zicht?

HET ziet er naar uit, dat het kabinet-Cals spoedig een eind zal maken aan de discriminerende bepalingen, die er ten aanzien van de crematie nog in de 'Wet op de lijkbezorging' waren overgebleven.

Twee punten waren nog steeds onredelijk. Voor de gewone burger was van belang, dat crematie in den regel slechts toegestaan was, als de overledene zijn wens, na zijn dood gecremeerd te worden, bij testament of codicil kenbaar had gemaakt. Op deze regel bestond wel een uitzondering, maar dan was tussenkomst van de rechter nodig. Verder was het recht om een crematorium op te richten en te exploiteren alleen toegestaan aan privaatrechtelijke organisaties. Een gemeente of een provincie mochten als publiekrechtelijke lichamen geen crematorium vestigen. Aangezien met de bouw van een crematorium bedragen gemoeid zijn die in de tonnen lopen, was het voor de verenigingen voor crematie om financiële redenen onmogelijk, een groot aantal crematoria te vestigen. Doch dodenakkers moesten wel in de elke gemeente aanwezig zijn en de gemeente had de plicht, voor begraafplaatsen te zorgen.

Deze discriminatie was een gevolg van de afkeer van lijkverbranding die tot voor kort bij verscheidene kerkgenootschappen bestaan heeft.

De opvattingen zijn evenwel in beweging. Dat blijkt heel duidelijk uit het Eindrapport van de adviescommissie crematie, dat op 17 mei 1965 werd uitgebracht en bij de Staatsuitgeverij in druk is verschenen. De commissie telde onder haar leden onder anderen prof. mr. dr. J. J. Loeff, secretaris van de rooms-katholieke kerkprovincie in Nederland, mr. dr. H. M. J. Wagenaar, secretaris van het interkerkelijk contact in overheidsaangelegenheden, dr. H. W. Tilanus, oud-voorzitter van de Tweede Kamer-fractie van de Christelijk-Historische Unie, en als humanist het lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, mr. M. G. Rood. De commissie had meer leden, maar deze opsomming laat terstond zien, dat de grote geestelijke stromingen in ons land door een vooraanstaand geestesverwant waren vertegenwoordigd.

De commissie schrijft, te kunnen aannemen, dat er in rooms-katholieke en in protestantse kringen over het algemeen geen overwegingen meer gelden, die zouden moeten leiden tot handhaving van de in de huidige wet vastgelegde uitzonderingspositie van de lijkverbranding.

Belangwekkend zijn vooral ook de volgende twee alinea's.

'Van rooms-katholieke zijde wordt er op gewezen, dat de katholieke kerk van oudsher in haar zorg voor het stoffelijk overschot ook de mogelijkheid van crematie heeft gekend, en onder bepaalde voorwaarden de crematie heeft aanvaard. In de vorige eeuw is de lijkverbranding echter in de sfeer van ideologische tegenstellingen geraakt, waarbij een emotionele benadering en een verzet van kerkelijke zijde tegen bepaalde atheïstische tendensen hebben geleid tot een kerkelijk verbod van lijkverbranding.'

'In dit opzicht is de situatie zodanig veranderd, dat de rooms-katholieke kerk zich thans op het standpunt stelt, dat katholieken, die zich willen laten cremieren, zulks vrijelijk kunnen laten doen. Wel wordt nog een voorbehoud gemaakt vanwege het nog ontbreken van het begeleidend ritueel op het terrein van het crematorium.'

De commissie erkent, dat de bezwaren van vroeger ook nu nog bij een deel der bevolking leven. Maar dit sluit niet in, dat men meent aan de door andere bevolkingsgroepen begeerde mogelijkheid tot crematie wettelijke beletselen in de weg te moeten stellen.

Nadat dit verdraagzame rapport was uitgebracht, bleef het nog al stil. In ieder geval bleek niet, dat de minister van binnenlandse zaken, de anti-revolutionaire heer J. Smallegenbroek, zich haastte om de voorstellen tot wijziging van de wet op de lijkbezorging uit te voeren. Om hier nu beweging in te brengen heeft het socialistisch kamerlid J. H. Scheps op 21 oktober 1965 in de vaste commissie voor binnenlandse zaken een motie ingediend. In die motie wordt de regering uitgenodigd een ontwerp van wet bij de

(Zie verder pag. 3)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 21 - 13 november 1965**

Het dilemma van de vrijheid

DE redactie vraagt mij een artikel te schrijven 'over de nieuw verworven vrijheid van de volkeren in het Oosten, een vrijheid waarmee zij nog niet volledig raad weten'. Kennelijk zit de redactie zelf met een probleem, waar ze 'geen raad mee weet'. De moeilijkheid schuilt waarschijnlijk in de toevoeging 'in het Oosten', waarmee een onbegrijpelijke tegenstelling gesuggereerd wordt tussen een 'oosterse' en een 'westerse opvatting van vrijheid'. Gedoeld wordt op de recente gebeurtenissen in Indonesië, misschien ook in India en Pakistan, en iets eerder in Algerije.

In al deze gevallen gaat het om volken, die, na een militaire en/of politieke strijd, hun *nationale* vrijheid hebben verworven, bevochten op een koloniale overheerser. Die strijd speelt merkwaardig genoeg ook de (voormalige) overheerser nog parten. Het is de (vroeger) overheersende partij, die nog niet bevrijd is van een bepaalde psychologische dwangvoorstelling. In het ergste geval pleegt die partij uit te roepen: 'Nu hebben zij de vrijheid gekregen, en ze doen er zo raar mee'. Het rare is echter het onbegrip aan onze kant. Die vrijheid is namelijk allerm minst 'gekregen', maar in de gevoelsmatige beoordeling van het volk zelf, waar het om gaat, *bevochten*. Die strijd heeft, generaliserend gezien, een tweevoudig karakter: militair en politiek. Nauwelijks is de strijd tegenover de gezamenlijke vijand van buiten gestreden of er treden innerlijke tegenstellingen aan het licht: de fundamentele tegenstelling tussen de militair en de politicus.

Wanneer wij onze eigen vrijheidsstrijd tegen de Spaanse overheersers willen herinneren, dan moeten wij ook erkennen, dat wij zelf destijds met de nog niet geheel verworven vrijheid geen raad wisten. Ook toen trad de tegenstelling tussen de militair Maurits en de staatsman Oldenbarneveld nog voor het einde van de oorlog, ten tijde van het twaalf-jarig bestand, aan het licht. Het thema herhaalde zich later tussen Willem III en Johan de Witt. Wat dit betreft is er een fundamentele overeenstemming in de patronen van Oost en West. In wezen herkennen we zo de tegenstelling tussen kolonel Boemedienne en de politicus Ben Bella, tussen Nehroe en Sjastri en de militaristische kliek in India, tussen generaal Nasoetion en de Indonesische Kommunistische Partij. Tegelijk moeten wij er voor waken de tegenstel-

ling militair-politiek te generaliseren. In Indonesië was het van het begin af duidelijk, dat er binnen het militaire apparaat zelf tegengestelde politieke sympathieën bestonden en binnen de kommunistische partij voorstanders en tegenstanders van een militaire revolutie. De tegenstelling militair-politiek is niet absoluut maar eerder polair. Wat belangrijk is, is dat er met 'militair' en 'politiek' twee alternatieve wijzen van strijd kunnen worden aangeduid. Met het verwerven van de nationale vrijheid is de strijd, de nationale inspanning namelijk nog niet voltooid. Het blijkt zelfs minder om die 'vrijheid' te gaan dan om een ander goed, een grotere welvaart en een rechtvaardiger welvaartsverdeling.

Niet voor niets spreken we over verschillen in 'ontwikkeling'. Ook wij in het 'hoogontwikkelde Westen' vechten nog voor meer welvaart en rechtvaardiger welvaartsverdeling, zij het alleen met politieke en niet meer met militaire middelen van terreur en revolutie. Het verdwijnen van de staatkundige, koloniale overheersing betekent voor de 'geëmancipeerde volken' nog geen bevrijding van een andere vorm van economisch (neo)kolonialisme. Sterker, de toestand van economisch-technisch onderontwikkeld-zijn moet worden bevochten niet alleen op buitenlandse 'neokoloniale' mogendheden maar ook net zo goed op binnenlandse 'uitbuiters, profiteurs, monopolisten'.

Emancipatie, ontwikkeling, en meer van deze sleuteltermen zullen we zelfs ruimer moeten begrijpen dan alleen militair, politiek, economisch, technisch. *Humanistisch* bezien gaat het ook, en vooral, om een menselijke emancipatie en ontwikkeling, om de groei en zelfontplooiing van de mens, individueel en collectief, in culturele, spirituele, sociale, materiële, en bovenal humanitaire dimensies. Het gaat om de opbouw van een menselijker samenleving, waarbij niet alleen economische en technische middelen moeten worden ontwikkeld maar ook krachten van menselijke solidariteit moeten worden gemobiliseerd, constructieve tendenties moeten worden gecoördineerd en versterkt, het hele denken en handelen, leven en beleven van sociale groeperingen door geduldige opvoeding, scholing, vorming moet worden gebundeld en getransformeerd.

In de 'onderontwikkelde landen' zijn het vooral het leger en de politieke partij, waarin de kaders voor de algehele nationale transformatie en modernisatie worden ontwikkeld. 'Emancipatie' en 'ontwikkeling' kunnen alleen worden gerealiseerd, wanneer de instrumenten daartoe, het 'machtsapparaat', worden gesmeed. In 1912 werd het eeuwenoude Chinese keizerrijk vervangen door een republiek. Maar Soen Jat-sen, die dit bewerkstelligde, bleek machteloos tegenover de lokale militaire machthebbers in Noord-China die elkaar nog enkele decennia de hegemonie betwistten. In 1922 aanvaardde Soen Jat-sen adviseurs van de Sovjet-Unie om allereerst een eigen machtsapparaat te ontplooiën, een verenigde politieke partij en een verenigd leger. Na Soen's dood in 1925 werd het leger misbruikt om de politici te onderdrukken, in een wederom decennia durende machtsstrijd, die het eigenlijke dieper liggende menselijke probleem versluisde.

POLITIEKE en militaire macht houdt altijd het risico in van misbruik, van corruptie, van uit-

De rubriek 'Kritisch Allerlei' kan deze keer niet verschijnen, omdat R. de la Rie een klein ongeluk heeft gehad, waarbij zijn rechterhand is geblesseerd. Wij hopen, dat hij over twee weken weer in staat is zijn gewone werk, ook voor Mens en Wereld, te doen. Redactie.

buiting ten bate van de eigen kleine machtskliek. Maar zonder machtsmiddelen is geen enkele verandering van een gevestigde machtsconstellatie te verkrijgen. Terreur en radicalisme vloeien gedeeltelijk voort uit politiek ongeduld, vaak uit een gevoel van onbehagen tegenover de voortdurende verleiding van corruptie en bureaucratie. Er is juist in de onevenwichtige, verre van menswaardige situatie in de 'ontwikkelingslanden' een grote dosis van menselijke waardigheid en innerlijke integriteit nodig om niet te bezwijken voor de duizendvoudige verleiding en niet toe te geven aan de weg van de minste weerstand, om niet op z'n minst mee te profiteren zolang en voor zover er mee te profiteren valt. Er is een grote dosis idealisme en politieke moed nodig, speciaal voor de jonge intellectueel, om z'n intellectuele en organisatorische capaciteiten te blijven inzetten, zonder carriëristisch of fanatiek te worden, zonder directe resultaten in een zichtbaar nabije toekomst te verwachten.

Wij kunnen uit de verte, zelf levend in een verzuilde welvaartstaat, onder het woelige oppervlak van politieke agitatie en militaire actie te weinig ons werkelijk inleven in de innerlijke strijd van de menselijke strijders daarginds, een strijd om het behoud van menselijkheid en om de geloofwaardigheid van menselijke idealen in een wereld als geheel – Oost en West en Noord en Zuid – die nog zulke schrijnende mensonwaardige tegenstellingen vertoont. In onze kortzichtigheid zijn we geneigd ons af te vragen, wat of 'zij daarginds' doen met hun 'pas verworven vrijheid', en te vergeten dat 'wij hier' zelf niet toe komen aan onze 'vrijheid' om in medemenselijke solidariteit de welvaartsverdeling in de wereld als geheel als een ondeelbare opdracht te aanvaarden.

Kwee-Swan-Liat

MOEDER

*Als vader slaapt gelijk een rustig beest,
en in zijn droom herkauwt en zalig licht,
dan ligt gij wakker, starend in den nacht,
en roept uw zoons en dochters voor den geest.*

*Zij zijn gevloën, als gieren voor 't tempeest,
met stukken van het oude nest bevracht,
waarin gij dubbend hun terugkeer wacht,
maar op de klok het woord des tijds niet leest.*

*Laat niet uw dagen slinken in verdriet;
geen macht die tanden aan uw mond verstrekt,
of ooit weer zog in uwe borsten wekt.*

*Er is niets aan te doen, zooals gij ziet.
Drink dus een druppel bij een passend lied,
Daar schele Piet reeds met uw teenen trekt.*

WILLEM ELSSCHOT

Uit 'Verzen van vroeger' – Uitgave Joh. Enschedé & Zonen.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad: prof. dr. J. C. Brandt Corsius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: postbus 114, Utrecht, telefoon 2 46 41; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,-, losse nummers f 0,30

Worden wij wel juist voorgelicht?

'WORDEN wij wel juist voorgelicht?' luidt de vraag, die Karl Jaspers, Nathalie Sarraute, Arnold Toynbee en Theodor Eschenburg in het boekje met die titel - uitgave: Universitaire Pers, Rotterdam - trachten te beantwoorden. Ik schrijf bewust 'trachten', omdat een eensluidend oordeel over het complexe probleem van juiste voorlichting niet bestaat, nauwelijks denkbaar is. Want wat verstaan wij onder juiste voorlichting? Door wie en aan wie? Jaspers - wiens artikel mij het meeste aanspreekt - zegt over die 'juiste voorlichting' onder meer: 'Wij worden in eindeloze variatie voorgelicht, maar vernemen wij daarbij werkelijk datgene wat wij voor een juiste oriëntatie nodig hebben? Beschikken wij werkelijk over de feiten, voorstellingen en gedachten, die voor onze wilsvorming doorslaggevend zijn? Wij vragen dit onder de actuele omstandigheid van een wereld, die nog vrij en vreedzaam is en waarin wij over juiste informatie kunnen beschikken. Wat dat betekent, springt onmiddellijk in het oog, wanneer wij een contrasterende vergelijking maken met tijden van oorlog en totalitarisme.' Door wie? Bij alle nuance-verschillen in hun beschouwingen wijzen alle vier auteurs wel op de grote verantwoordelijkheid, die op de vaak te zwakke ruggen en knieën van journalisten rust. Te zwak, omdat ze dikwijls op tijdstippen dat ze hun spankracht kunnen en moeten bewijzen, te ver doorbuigen, zelfs tot een voetval voor de machtigen van het ogenblik. Jaspers haalt daarvan een aantal duitse voorbeelden aan; het is niet moeilijk nederlands te noemen uit een vrij recent verleden. Jaspers ook gaat - naar mijn smaak - het diepste en het duidelijkst in op het voorlichtingsprobleem. Hij noemt enkele factoren die een 'absoluut juiste voorlichting' in de weg staan:

a. ten eerste: kan een bericht of verslag ooit geheel aan de werkelijkheid beantwoorden? Hij wijst op het onmiskenbare feit, dat zelfs de zo objectief mogelijke weergave van de scherpste waarneming, feilbaar is, omdat niemand volstrekt objectief staat tegenover de gebeurtenissen - welke ook - die hij waarneemt. Erger is, dat iedere waarneming *bewust* vervalst kan worden tot een schijnbaar objectief 'verslag'. Zelfs de zogenaamd 'objectieve' foto is net zo subjectief als de fotograaf en de fotoredacteur het willen. Zowel bij de verslagen van en beschouwingen over gebeurtenissen en bij de toepassing van illustratie 'kan namelijk van alles worden verzwegen, gewijzigd of bedacht... kan aanwijsbaar worden gelogen.'

(Vervolg van pag. 1)

Kamer aanhangig te maken. De motie verkreeg wel de steun van de P.v.d.A., C.H.U., K.V.P., V.V.D., P.S.P. en C.P.N., maar niet van de A.R.P., de S.G.P., het G.P.V. en de Boerenpartij. Bij de behandeling van de begroting van binnenlandse zaken in een plenaire vergadering van de Tweede Kamer maakt de motie van de heer Scheps deel uit van de besprekingen. Gezien de steun, die de heer Scheps reeds in de vaste commissie verkreeg, mag aangenomen worden, dat hij ook in de plenaire vergadering de overgrote meerderheid achter zich zal krijgen. Minister Smallegenbroek heeft laten weten, dat hij bij gebleken instemming de voorstellen, in het Eindrapport gedaan, in een wetsontwerp zal neerleggen. De parlementaire weg van een wetsontwerp is lang. Niettemin ziet het er naar uit, dat weldra weer een stukje geestelijke discriminatie tot het verleden zal behoren.

Nordlohne

b. Een feit is iets anders dan de beoordeling en waardering ervan. Als voorbeeld noemt Jaspers: 'Dat de Rijksdagbrand in 1933 door nationaal-socialisten was aangestoken, werd door bijna niemand in twijfel getrokken. Maar terwijl de een dit als een stuitende, infame misdaad beschouwde, bewonderde de ander de listige politieke terreurdaad als een grandioos voorbeeld hoe onbevvangen de leugen door een overheid gehanteerd mag worden, die daarmee immers slechts het bewijs levert van haar vertrouwenwekkende energie.' Deze diametraal tegenover elkaar staande beoordelingen en waarderingen komen tot uiting in de voorlichting aan 'de massa' die dikwijls - wegens het volstrekt ontbreken van eigen inlichtingsbronnen - 'maar' moet kiezen. In een democratie is zij dan nog (betrekkelijk) vrij om te kiezen uit verschillende voorlichtingsmedia, onder een totalitair regiem krijgt het maar één oordeel en één waardering voorgezet. Van een keuze is dan geen sprake. Eén conclusie van de auteurs is nagenoeg eensluidend: 'De lezers ontvangen altijd weer de voorlichting die bij hen past en die zij wensen', zoals Nathalie Sarraute het formuleert. De kern van deze mening lijkt onaantastbaar, maar is het toch naar mijn opvatting niet. Past - onder totalitair, 'het volk' dikwijls opgedrongen bewind - de voorlichting 'altijd weer bij de lezers' en geschiedt die inderdaad volgens hun wensen? Zelfs in een democratie-volgens-westerse-sniit kunnen de lezers en kijkers, van de rechtstreekse nieuwsbronnen ver verwijderd of ervan buitengesloten, in het algemeen moeilijk controleren of zij juist worden voorgelicht. Auteurs, fotografen, alle soorten verslaggevers - niet alleen dagblad- maar ook radio- en televisiereporters - snijden 'het nieuws' voor hun lezers, luisteraars en kijkers 'op maat'. Het is van het grootste belang te weten, met welke maat zij meten en uit welke stof het nieuws is samengesteld. Dit wil zeggen: welke feiten er voorhanden zijn en welke keus de voorlichter daaruit voor hem en voor ons(!) maakt. De man of vrouw, die zij naar de voorpagina of voor microfoon en camera halen, heeft vaak lang niet de essentiële betekenis, die men uit die 'ereplaats' zou kunnen afleiden. Zij worden ons dikwijls als belangrijk *opgedrongen*. Ook onder een democratisch bewind!

DEZE omstandigheden verleggen de primaire verantwoordelijkheid voor een juiste voorlichting *onder alle omstandigheden naar de voorlichters*, in een groot deel van de gevallen naar de journalist, van welk medium hij ook gebruikt maakt. Eenvoudige maar sprekende - om niet te zeggen: schreeuwende - voorbeelden van uiterst subjectieve voorlichting die hij kan geven, zijn het verslag van een voetbalwedstrijd en dat van 'nationale gebeurtenissen'. Toynbee wijst op nog een ander aspect van wat wij 'voorlichting' plegen te noemen: de commercialisering ervan. Voorlichting als winstobject dus. Dit richt zich zonder veel scrupules naar de vaak latent aanwezige sensatiezucht van 'het grote publiek', wakkert die aan met alle geraffineerde middelen waarover de publiciteitsmedia beschikken nooit met de bedoeling, *zo objectief mogelijk* voor te lichten. In geestelijke zin meer op te lichten: als de zaken maar goed gaan. Hoe vaak moet niet het zo objectief mogelijke nieuws, de zo eerlijk mogelijk geformuleerde overtuiging in onze gecommmercialiseerde pers wijken voor 'het lekkere stukje' of het breed-uitgestreken, sensationeel-opgediste 'moordverhaal?', omdat de lezers - die direct en indirect (advertenties!) de pecunia inbrengen - dat nu eenmaal liever zouden lezen. Van enige verantwoordelijkheid ten opzichte van ons aller welzijn-in-de breedste-zin is bij dit beleid geen sprake. Dat 'lezers altijd weer de voorlichting ontvangen die bij hen past en die zij wensen' is in zijn ongenueanceerdheid dus niet waar. Er bestaat nu eenmaal een duidelijk waarneembare invloed van het gecommmercialiseerde 'voorlichtings-instituut' op de oppervlakkigheid, de gemakzucht en het sluimerend sado-masochisme van een deel van 'het publiek'. In deze negatieve zijden van ons menszijn zit kennelijk 'meer brood' dan in de positieve. Dat men

Officiële erkenning in de begroting voor 'Justitie'

Het Humanistisch Verbond wordt genoemd in de begroting van het departement van justitie voor 1966. In de uitgewerkte en toelichtende staat van de uitgaven is - onder de afdeling gevangeniswezen - een post van f 28.000,- vermeld die omschreven wordt als: Subsidie aan het Humanistisch Verbond voor de geestelijke verzorging der buitenkerkelijke gedetineerden. Deze post is nieuw; op de begrotingen van 1965 en vorige jaren kwam zij niet voor. Direct voorafgaande aan deze nieuwe post staat, net als in 1965, een uitgave begroot van f 2.000,- voor de Commissie van Advies voor de Geestelijke Verzorging der buitenkerkelijke gedetineerden. In de memorie van toelichting op de begroting wordt één alinea aan de buitenkerkelijke geestelijke verzorging gewijd. Deze luidt: 'Opgedane ervaringen hebben de ondergetekende (de minister van justitie, dr. I. Samkalden) ertoe gebracht het initiatief te nemen tot aanpassing van de bestaande voorschriften. Om trent de door hem in overweging genomen veranderingen wordt thans het nodige overleg gepleegd.'

In de openbare vergaderingen van de vaste commissie voor justitie uit de Tweede Kamer, waarin de behandeling van de begroting van justitie mondeling wordt voorbereid, is over de twee begrotingsposten niet gediscussieerd.

Nde.

Mevrouw Donker uit redactieraad M. en W.

Tot onze spijt moeten wij mededelen, dat mevrouw I. M. A. Donker-Rutgers, op grond van louter persoonlijke motieven, uit de redactieraad van Mens en Wereld is getreden. Wij danken haar zeer voor de arbeid, die zij gedurende enkele jaren ten behoeve van ons blad heeft verricht.

echter bij brood alleen niet leven kan moeten de voorlichters zich steeds sterker bewust worden. Dit legt een zware verantwoordelijkheid op hen: het welzijn van vele miljoenen kan, in deze tijd vooral, afhangen van de mate van verantwoordelijkheid waarover onze voorlichters beschikken.

'Goede voorlichting... is bewegelijke voorlichting', zegt Jaspers, 'zij informeert zowel over het een als het ander. Objectief gezien behoort zij mededeling te doen van het eigen waardeoordeel en daarnaast dat van anderen.' Wel moeten wij Nathalie Sarraute toegeven, dat onder democratische verhoudingen de lezers tenminste de mogelijkheid hebben uit de vele soorten van voorlichting te kiezen. Dat zij altijd kiezen is een optimistische visie die ook zij kennelijk niet heeft. Het boekje 'Worden wij wel juist voorgelicht?' is van grote betekenis voor hen die hun voorlichtings-taak ernstig nemen en voor hen, die juiste voorlichting verlangen. Natuurlijk óók voor de tegenovergestelde groepen, maar die zullen er, naar ik vrees, weinig bij geïnteresseerd zijn.

J. v. S.

Geestelijke vorming 2

WIJ stelden voorop, dat de opvoeding niet in de eerste plaats gericht is op het aanleren en overdragen van eigen overtuigingen. Toch zal de opvoeder er ongetwijfeld verheugd over zijn, als hij ontdekt, dat in zijn kinderen iets gerijpt is, waaruit de gelijkgestemdheid in levensovertuiging blijkt. Maar hij zal deze gelijkgestemdheid niet als de toetssteen van zijn opvoedingsarbeid beschouwen. Een dergelijk toetsen van de eigen keuze van zijn kinderen past niet in zijn levensopvatting.

In de eerste plaats hecht hij een bijzondere waarde aan de zelfstandigheid van de menselijke persoonlijkheid. Hij tracht deze zelfstandigheid in het eigen leven te verwerkelijken. Daarvoor vraagt hij de vrijheid om de grote levensvragen naar eigen geweten en weten te mogen oplossen. Ook zal hij principieel ieder ander deze vrijheid willen toekennen.

Maar deze vrijheid wil hij niet slechts eerbiedigen in de volwassene. Ook in het kind erkent hij de waarde van de menselijke persoonlijkheid en hij ziet het kind daarom als een nog sluimerende, groeiende en wordende persoonlijkheid. Het kind heeft naar zijn opvatting het recht zich zelf te zijn en te worden. Het is daarom bij voorbaat uitgesloten, dat de opvoeder zijn kinderen mag dwingen de levensovertuiging, die hij voor zichzelf heeft verworven, als een vreemde leer over te nemen. Deze vrijheid van het kind om zich zelf te zijn houdt natuurlijk niet in, dat het kind mag handelen volgens eigen opwellingen. Het kind zal moeten leren dat in het leven regels en normen aanwezig zijn. Maar deze normen berusten niet op de persoonlijke willekeur van de opvoeder. Zij berusten op de erkenning van geestelijke waarden, die van een hogere orde zijn dan onze persoonlijke verlangens, neigingen en behoeften. De opvoeding tot zelfstandigheid is daarom tegelijkertijd een opvoeding tot het zich in dienst stellen van die geestelijke waarden.

Deze opvatting heeft een kenmerk, dat van grote betekenis is voor de houding van de opvoeder tegenover het kind. Dit kenmerk is het ondogmatische karakter van deze levensleer. Men begrijpe goed dat hiermee niet een onverschilligheid bedoeld wordt ten opzichte van de levensinzichten, die de mens bezit en ten opzichte van de waarden, die hij in zijn leven tracht te verwerkelijken. Wij achten het bezit van een inzicht in de zin van het leven, in de plaats van de mens in het bestaan, een noodzakelijke voorwaarde voor de volledige ontplooiing van de

menselijke persoonlijkheid. Maar in zijn ondogmatische opvatting meent hij te moeten erkennen, dat deze zin van het leven op verschillende wijze te beleven en te kennen is. Hij zal er dus voor waken in de opvoeding, opzettelijk of toevallig, de indruk te wekken, dat zijn levensinzicht het beste of enig mogelijke is. Nu biedt ook deze houding een groot gevaar. Men kan deze ondogmatische houding zóver doorvoeren, dat de opvoeder vervalt in een lege neutraliteit of in een vaag erkennen, dat in elke overtuiging wel wat goeds aanwezig is. Een dergelijke houding kan de opvoeder, wil hij het vertrouwen van zijn kinderen behouden en wil hij voor hen een steun zijn bij het oplossen van hun problemen, niet volhouden. Het kind heeft er recht op, dat zijn opvoeders een keuze in het leven hebben gedaan en dat deze opvoeders positie hebben gekozen ten opzichte van de belangrijke levensvragen. De opvoeder zal door zijn houding moeten doen blijken, dat zijn verworven inzichten deel van zijn persoon geworden zijn en dat hij bereid is volgens zijn overtuiging te leven.

Deze tolerantie heeft naast de erkenning van de persoonlijkheid van het kind, belangrijke gevolgen voor de praktijk van de opvoeding. Het komt mij voor dat de ondogmatische levenshouding in de praktijk tot een grote mate van tolerantie in de opvoedingsarbeid moet leiden. Wij spraken al over de verhouding van dwang en vrijheid bij het verwerven van een eigen levensovertuiging van het kind. Het kind kan deze eigen levensovertuiging alleen als zelfverworven ervaren en erkennen, wanneer het kind zijn overtuiging in vrijheid kan veroveren. Maar deze weg tot zelfstandigheid is vol obstakels en barrières. Het kind zal dus vele malen in botsing komen met regels en normen, die de opvoeder, in de volle overtuiging om terwille van het kind te handelen, moet stellen. En juist op deze momenten moet de opvoeder de consequentie van zijn ondogmatische levensovertuiging durven te trekken. Hij zal tegenover het kind een tolerante houding moeten verkrijgen, omdat hij beseft dat zijn eigen inzicht in de levensvragen tenslotte beperkt is, maar vooral omdat hij erkent dat het kind een eigen oplossing moet leren vinden.

In de idee van de opvoeding wordt uitgedrukt, dat de opvoeding gericht is op het bewust maken van de geestelijke krachten in het kind, opdat het kind zijn plaats in het bestaan leert kennen en zijn verantwoordelijkheid als schepper van en deelhebber aan geestelijke waarden leert aanvaarden. De idee van de opvoeding berust dus op een inzicht in het wezen van de mens, van de volwassene en van het kind.

HET kind, een mensenkind, dat aangewezen is op opvoeding, vertoont in principe de eigenschappen die het wezen van het mens-zijn uitmaken. Wij kunnen ook zeggen: in het kind vinden wij het beeld van de mens in een eigen vorm terug.

De mens moet de betekenis van de verschijnselen in de wereld zelf ontdekken. Deze ontdekkingen zijn vastgelegd in de verschillende houdingen, die de mens bijvoorbeeld tegenover de natuur kan hebben. Hij kan als houtvester het bos bezien naar de stand van de boscultuur, als

schilder om de schoonheid te ervaren, als wijsgeer om na te denken over de ontwikkeling van het leven. Elk van deze houdingen, die ook in één mens verenigd kunnen zijn is het gevolg van de open verhouding van de mens tot de wereld. Een belangrijk deel van deze ontdekkingen doet de mens in zijn kinder- en jeugdjaren. In de verhouding tot zijn moeder kan hij het verzorgende, het toegewijde ontdekken, in de verhouding tot zijn vader kan hij leren dat het leven eisen stelt, dat het leven een opgave is. Het kind leert op deze wijze niet alleen de wereld ontdekken, maar ontdekt ook zichzelf. Op deze wijze heeft het kind geleerd dat er verschil is tussen leven en levenloos, tussen het verbodene en het toegestane, tussen de ernst en het grappige. Al groeiende naar de volwassenheid leert het kind het onderscheid tussen het ware en het onware, het goede en het kwade, het mooie en het lelijke. Langzamerhand ontdekt hij daarmee dat in hemzelf en in anderen een fundamenteel waardebesef is, waaraan hij zijn gedrag en het gedrag van anderen kan toetsen.

De ontwikkeling van het kind is steeds een samenspel van de innerlijke drang tot zelfverwerkelijking en de uiterlijke invloeden van het milieu, dat mogelijkheden en belemmeringen biedt. Nu is juist de invloed van het milieu op de inhoud van het denk- en gevoelsleven van het kind zeer groot. De innerlijke drang tot het leren kennen van de wereld, die in elk kind aanwezig is, zal zich uiten in een vorm, die past in het milieu, waarbinnen het kind leeft. In dit opzicht gedraagt het kind zich steeds als een grote realist, die zich weinig bekommert om zaken, die buiten zijn denk- en gevoelswereld liggen. De ontwikkeling van het 'levensbeschouwelijke' denken van het kind weerspiegelt daarom in hoge mate het klimaat van het gezin en de verdere menselijke omgeving.

Voorop mogen wij stellen, dat het godsdienstige beleven en denken in de kinderperiode alleen mogelijk is in een milieu, dat godsdienstige belevings- en denkvormen bevat en waarin deze vormen het kind op een voor hem passende wijze aangeboden worden. Wordt aan deze voorwaarden niet voldaan, dan kan natuurlijk wel een gewoontevorming optreden, die uiterlijk de gestalte heeft van een meedoen in de omgangsvormen van de volwassene, maar het betrokken-zijn van het kind in deze denk- en gevoelswereld is dan niet verzekerd.

Dit houdt tevens in, dat wanneer in het gezin een godsdienstige belevings- en denksfeer afwezig is, er voor het kind geen mogelijkheden zijn om betrokken te worden in deze godsdienstige belevings- en denkinhoud. In het niet-godsdienstige gezin is de godsdienst voor een kind een wereld die geen betekenis heeft, die niet bestaat. Hetgeen dan aan godsdienstige invloeden ontmoet wordt, bestaat in belangrijke mate uit informaties, die niet functioneren in de kinderlijke wereld. De ontmoeting met de 'levensvragen', zoals die in elk kinderleven voorkomen, vragen over het ontstaan van de wereld, van de mens, de geboorte en de dood, het goed en het kwaad, de persoonlijke vrijheid en de verantwoordelijkheid, voltrekt zich in een volkomen anders georiënteerde wereld.

Deze ontmoeting moet daarom gezien worden binnen een denk- en gevoelswereld, waarin de natuurwetenschappelijke verklaring van fysische en biologische verschijnselen primair gesteld wordt, terwijl verschijnselen als goed en kwaad, plicht en recht, vrijheid en gebondenheid, berusten op ethische normen.

Prof. dr. L. van Gelder

Lezingen voor de radio

Zondag 14 november, VARA, 9.45 uur: G. C. A. Schrijvers: 'Waarom vinden we moderne kunst vaak zo lelijk'.

Zondag 21 november, VARA, 9.45 uur: P. Spigt: 'Misschien is niets geheel waar'.

TELEVISIE

Woensdag 1 december, 's avonds. Voor nadere aankondiging zie programmabladen.

'Ego': een voortreffelijk blad

'IK zou nu wel eens graag van de heren willen horen bij welke gelegenheid mijn medewerkers of ik gesmaald hebben op de kerk,' vraagt H. Lips, hoofdredacteur van 'Ego' aan de redactie van 'In 's Konings dienst', contactblad voor gereformeerde militairen. Die redactie had ondermeer geschreven: 'Je hebt in het humanisme met modern atheïsme te doen. Ze smalen op de kerk - en dat is toch de bruid van Christus,' Lips' vraag - waarop hij wellicht nooit een duidelijk antwoord zal krijgen - stelt in het licht, dat de humanistische raadslieden voor de militairen geen eenvoudige taak hebben. Natuurlijk, er zijn godsdienstige raadslieden die een open oog hebben voor de geestelijke noden onder niet-godsdienstigen, problemen die deze beter met geestverwanten kunnen bespreken dan met hen, die 'een andere taal' spreken. Die raadslieden zullen sympatiserend staan tegenover de arbeid van Lips en zijn medewerkers. Maar er heerst ook veel wantrouwen, gefundeerd op vooroordelen of een verkeerd, verwrongen beeld

Antropologie

Ortega y Gasset roept in een van zijn geschriften (1930) de antropologie uit tot de wetenschap bij uitstek van de toekomst. Hij heeft daarbij het oog op een veel ruimer terrein van kennis dan in het boekje Antropologie, door de Vlaming dr. R. Cliquet is behandeld, nl. slechts de studie van de biologische evolutie van de mens.

Overigens is ook dit terrein nog uitgebreid genoeg en het is een verdienste van dit boekje dat daarvan een beknopt en duidelijk beeld wordt geschetst in slechts 140 bladzijden. Op heldere manier geeft Cliquet een inzicht in het mechanisme van de evolutie en de tegenwoordige stand van de paleontologische kennis. De etnologie en de archeologie worden niet besproken. Wel besteedt de auteur, na een beknopte uiteenzetting van de kenmerkende verschillen tussen de aapachtige verwanten en de mens, aandacht aan het rasbegrip en aan rassen-theorieën. Het is vooral hier - maar ook op andere plaatsen in het boekje - dat het standpunt van een humanist naar voren treedt.

Ook de beschouwing over de toekomst van de mens laat hierover niet de minste twijfel. Dit standpunt blijkt niet alleen uit de ondogmatische behandelingswijze, die overigens van een wetenschapsman verwacht mag worden, maar vooral uit het niet door dogma's vertroebeld oog op de toekomst, de mogelijkheden en de verantwoordelijkheid van de mens. Een aantal misvattingen worden gesignaleerd en weerlegt, b.v. dat sommige populaties lui en dom zouden zijn, terwijl ze aan ondervoeding en parasitaire ziekte lijden, dat negers in de V.S. minder intelligent zouden zijn dan blanken. Summier komen in dit verband rastheorieën en geboorteregeling ter sprake.

Dit boekje is uitgekomen in een serie die bestemd is om wetenschap en ontspanning tot jonge mensen te brengen. Dit verklaart de gemeenzame schrijft- trant die Cliquet hier en daar gebruikt. Over het algemeen is de auteur er goed in geslaagd de stof helder te presenteren, al kon op enkele plaatsen de duidelijkheid m.i. nog iets groter zijn (definitie van allerlei, verklaring van termen als cybernetisch en taxonomisch). Ook zou ik op enige plaatsen graag iets meer toelichting gezien hebben, b.v. bij de bewering dat 'de mens van vandaag er niet zou zijn, indien zijn verre voorouders niet geleidelijk tot beheersing van de competitief ingestelde seksuele agressiviteit zouden overgegaan zijn.'

De illustraties zijn zeer duidelijk. Het Vlaamse taalgebruik doet een Noordnederlander soms wat vreemd aan, b.v. een stof smaken i.p.v. proeven. Aan het slot is een literatuurlijst opgenomen, waarin men tevergeefs het boek 'Het verschijnsel mens' van Teilhard de Chardin zal zoeken. Deze omissie getuigt ook van wetenschappelijk onderscheidingsvermogen en warsheid van dogmatiek. Had men ook anders kunnen verwachten van een medewerker van prof. dr. L. De Coninck?

G. F. Makkink
Antropologie; herkomst, wezen, toekomst
van de mens. Uitgave van 'De Sikkel N.V.'
te Antwerpen.

van het humanisme. 'Men' heeft in sommige militaire kringen nog niet geleerd met humanistische geestelijke raadslieden samen te werken, er is nog te weinig getracht iets van hun taal te verstaan.

Hoe ook: Lips en zijn medewerkers staan voor een zware opgave. Maar zij hebben daarbij een hechte steun aan 'Ego': maandblad voor de humanistische geestelijke verzorging voor militairen, waarvan Lips redacteur is. Dit blad is het zelf gecreëerde instrument voor hun moeizame, bitter-noodzakelijke werk.

Een voortreffelijk blad, dat 'Ego'. Van de derde jaargang hebben wij nu drie-kwart voltooid voor ons liggen. Het moet voor Lips een vreugde zijn zo'n typografisch goed verzorgd maandblad te redigeren.

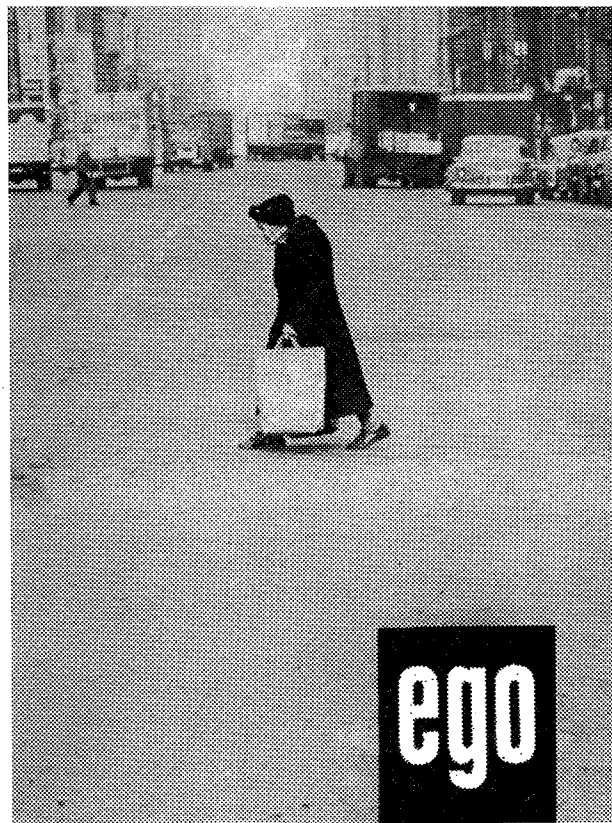
Meen niet, dat Lips het 'zijn jongens', zijn lezers gemakkelijk maakt. 'Ego' is geen tijdschrift dat men in de geijkte zin populair zou kunnen noemen. Natuurlijk richt het zich - en dan recht op de man af - tot de jonge mannen die hun dienstplicht vervullen. Maar het tracht hun meer te geven dan wat luchtig amusement: Lips schroomt niet ernstige levensproblemen op kernachtige wijze aan de orde te (laten) stellen. Enkele namen van zijn medewerkers bewijzen het: mr. M. C. Rood, dr. J. C. Groot, dr. C. van Rijsinghe, prof. Delfgauw, Gerton van Wageningen, Ton Hartsuiker, mr. dr. H. Roethof. Hij laat een schrijver als Albert Camus belichten, mr. Rood en dr. Groot het moeilijke probleem van het gemengde huwelijk bespreken en het is hem gelukt enkele officieren hun beslist niet oppervlakkige mening te laten zeggen over 'Medeweten en medezeggenschap in de strijdkrachten'. In zijn hoofdartikelen geeft hij onomwonden aan waarom het 'de moderne humanist' gaat, wat hij beoogt.

Daarnaast zijn er verscheidene vaste rubrieken, bij voorbeeld die over jazz van Bert Vuysje, die met kennis van zaken schrijft. Henk J. Meier verzorgt op lovenswaardige wijze een geïllustreerde filmrubriek, Dick Zaal bespreekt in zijn vaste rubriek nieuwe gedichten en romans. Een sportrubriek - verzorgd door Wim Jesse - ontbreekt (gelukkig!) niet. H. Meerum Terwogt-

De nieuwe Amerikaanse mens

Onlangs verscheen het boek van de Amerikaanse journalist W. H. Whyte 'The organisation man' in Nederlandse vertaling onder de titel 'De medewerker' (Arbeiderspers). De schrijver analyseert hierin de Amerikaanse ideologie en wijst erop, dat het individualisme van de onafhankelijke ondernemer (in navolging van Max Weber 'de protestantse ethiek' genoemd) langzamerhand plaats maakt voor een grotere geneigdheid van de individu om op te gaan in het grote geheel van de organisatie van het grote bedrijf. Plooibaarheid, aanpassingsvermogen worden thans hoger gewaardeerd dan originaliteit en een onconventieel streven naar geestelijke onafhankelijkheid.

De psychologische tests dienen slechts om lieden te weren die niet beantwoorden aan de eisen van een bureaucratische organisatie ('Originaliteit kan gevaarlijk zijn voor de onderneming'). Whyte heeft weinig goeds over deze test te zeggen: ze zijn het beste voorbeeld van de dwalingen en vooroordelen, die ten grondslag liggen aan een kritiekloos geloof in 'de' wetenschap (wetenschap is hier in de eerste plaats natuurwetenschap). Afgezien van de betrekkelijke waarde (of onwaarde) van deze tests, acht Whyte ze moreel verwerpelijk. Zijn kritiek geldt ook de nieuwe ideologie, die de mensen tot bureaucraten maakt en het conformisme als hoogste waarde huldigt. Niet alleen in het bedrijf maar ook er buiten, in de wooncultuur en de leefgewoonten in de moderne steden wordt ieder gelijkgeschakeld. Men houdt zich aan vaste patronen. Men wil niet opvallen en op politiek gebied is men afkerig van radicalisme (zelfs de jeugd). Deze tendentie werd al door de Tocqueville in zijn 'De la démocratie en Amérique' gesignaleerd met dit veelzeggende zin-

Groenteman schrijft over chansonniers, niet over tijdelijke 'teener-idolen', maar over grote talenten als Juliette Gréco.

Laat ik niet vergeten te melden, dat iedere voorpagina van 'Ego' anders is: een het gehele blad bespannende foto van mensen. Mensen tijdens hun werk, mensen in hun eenzaamheid binnen de grote stad, mensen tijdens hun vakantie, kinderen in de stegen van de grote stad, kinderen op school, mensen met een andere dan 'blanke' huidskleur, mensen in de film... Mensen in hun vreugde en hun noden. Mensen als wij allen, die wij benaderen zoals wij zelf benaderd willen worden: in onze volle menselijkheid. Mensen waar wij ons niet - gedreven door welke vorm van hoogmoed ook - boven stellen.

Belangstellenden kunnen zich voor f 5,- per jaar op 'Ego' abonneren; militairen krijgen het op aanvraag gratis toegezonden. v. S.

netje: 'Het staat je vrij, niet te denken zoals ik, je leven, je goederen zullen je blijven toebehoren; maar vanaf deze dag ben je een vreemdeling onder ons.'

Over de studenten schrijft Whyte: 'De meesten zijn alleen in filosofische kwesties geïnteresseerd om na te gaan wat de algemeen aanvaarde opvatting is, zodat ze die ook kunnen aanvaarden...' Het zijn symptomen, waarop ook David Riesman in 'The lonely crowd' heeft gewezen.

Maar, zal de kritische lezer zich afvragen, beweegt dan ook Amerika zich van een individualistische samenleving naar een bureaucratisch-collectivistische, zoals deze er in Rusland reeds lang is? (Afgezien van de geheel andere historische en culturele verhoudingen daar). Een vraag, die Whyte niet stelt en niet beantwoordt. Hij beantwoordt meer vragen niet. Whyte kritiseert in zijn boek de huidige ontwikkeling, maar weet geen ander perspectief te bieden. Overigens moet hierbij steeds in het oog worden gehouden, dat zijn betoog (ook b.v. ten aanzien van de tests) betrekking heeft op typisch-Amerikaanse toestanden. Maar zal dit Amerikaanse cultuurpatroon niet ook in Nederland - gezien ook onze snelle industrialisatie - in kortere of langere tijd een overheersende invloed krijgen? Of zijn er factoren zoals 'volkskarakter' (overigens een vaag begrip), historische, levensbeschouwelijke en culturele factoren, die een soortgelijke ontwikkeling als in Amerika in de weg staan?

Het is een boek, dat vele vragen openlaat ondanks de zelfverzekerde toon van deze journalist, maar ook een verontrustend boek, omdat veel van Whyte's kritiek toch ook onze instemming heeft.

P. Krug

Albee's 'Kleine Alice': de chaotische chaos

NATUURLIJK is met grote belangstelling uitgezien naar het nieuwste stuk van Edward Albee, wiens 'Virginia Woolf' al voor het derde seizoen volle zalen trekt. De Nederlandse Comedie heeft het gebracht: 'Kleine Alice' (Tiny Alice). Het publiek, voorzover dat Albee vereenzelvigt met de conventionele toneelvorm waarin 'Virginia Woolf' gegoten was, kwam al zo bedrogen uit. Want Albee wil, getuige ook al enkele van zijn éenakters, graag op een experimenteler manier het toneel gebruiken; hij hoort wel degelijk tot de 'absurdisten', in één adem te noemen met Adamov, Ionesco en Pinter. Wie juist daarom met enige spanning op deze 'Kleine Alice' zat te wachten, kwam echter evenzeer bedrogen uit. Niet dat Albee zich geen absurdist toonde, integendeel. Maar hij is er niet in geslaagd heelhuids te voorschijn te komen uit de baaierd van onderbewuste driften, moderne mythologie en serieuze symboliek, die hij al schrijvende heeft opgeroepen.

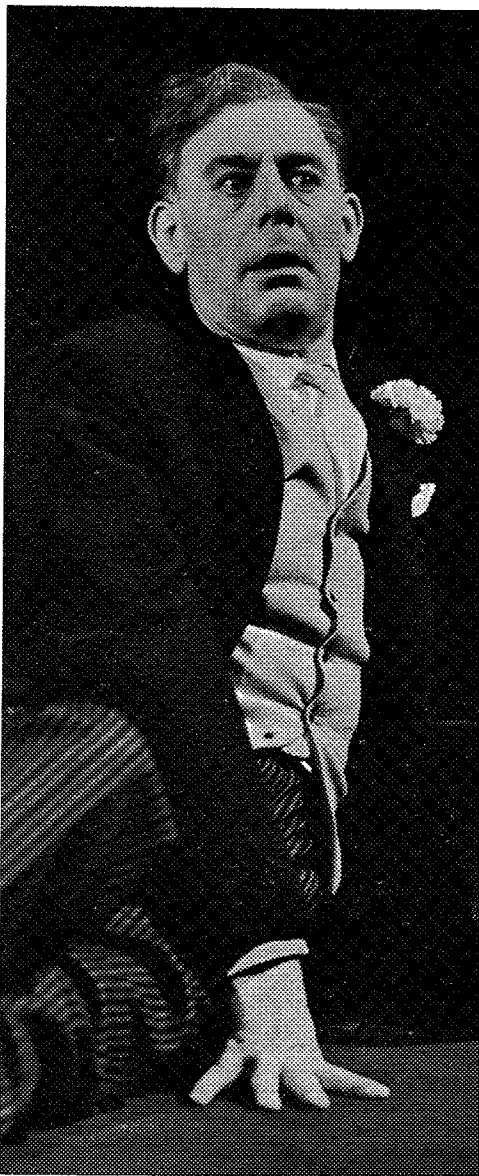
Het begint heel interessant en boeiend met een laaiend gesprek van bijna een half uur tussen een advocaat en een kardinaal, die elkaar de mantel uitvegen en niet schromen voor vuile aantijgingen. De een is de satan en de ander Het Geloof; bij Albee doen ze niet voor elkaar onder. We begrijpen dat het zal gaan om de grote machten der corruptie in de samenleving. Misleidend is dit indrukwekkende tafereel op een andere manier, want we kunnen deze twee figuren voorlopig vergeten omdat de hoofdpersoon pas daarna wordt geïntroduceerd. Dat blijkt de leke-broeder Julian te zijn. Hij is uitverkoren om het contact te leggen met de steenrijke 'Juffrouw Alice', namens wie de advocaat de Roomse kerk een ongelooflijke gift in het vooruitzicht heeft gesteld. In het kasteel van Alice wordt Julian ingekapseld en tot een speelpop gemaakt, tot de dood er op volgt.

Julian staat zo ongeveer voor de angstige mens, door twijfel geteisterd, die met vallen en opstaan probeert 'tot het licht' te komen. Wat hem bedreigt komt zowel van zijn omgeving als uit hemzelf. Hij is een mens met menselijke aanvechtingen. We leren hem kennen uit zijn bekentenissen over zijn verleden. Hij streeft naar de waarheid, maar tevens beheersen hem grote driften en daarbij maakt natuurlijk vooral de erotiek hoge golven. Hij is gaan vinden dat hij maar olie op die golven moet werpen. Bij Alice en haar kornuiten zit hem dat niet glad. Als ik zeg dat zij zijn dreigingen belichamen en tevens zijn illusies zijn, ben ik al aan het subjectief interpreteren geslagen. Want echt duidelijk is dat in het stuk niet, zo min als de rest die volgt. Naarmate het spel vordert, verwijderd het zich zo ver van het minimum aan herkenbaarheid (dat nu eenmaal in elke kunst vereist is wil communicatie mogelijk zijn) dat men verdoelt in een grillige legpuzzel. De hoop dat tenslotte het verlossende stukje puzzel alles in een verhelderend verband zal brengen, wordt niet verwikelijkt. De bewoners van het kasteel – behalve Alice en de advocaat loopt er nog een butler rond met de naam... Butler – spelen om de beurt de baas over elkaar, maar zijn één in hun opzet dat Julian er aan moet, zodra hij

met Alice is getrouwd en de gift aan de Kerk is vastgelegd. De kardinaal duikt weer op om die gift officieel te ontvangen en is getuige van de executie waarbij hij heel caricaturaal onaangedaan de handen wringt. Dan verdwijnen ze van het toneel.

Goed: de vernietigende mens blijft achter (interpretatie). Julian sterft langzaam genoeg om een gênant pathetische tekst uit te spreken. Dat doet hij voor een grote maquette, die het kasteel waarin gespeeld wordt, precies weergeeft: het Chinese doosje in het doosje in het doosje enz. De vermenging van menselijk klein met universeel groot die Albee met dit bouwspel wel op het oog zal hebben gehad, vindt in de opvoering niet plaats, ook al laat men nu en dan

Han Bentz van den Berg:
...adembenemend spel

in de maquette een lichtje branden en al ziet men aan de gloed in het namaakkasteeltje, dat de kapel van het echte kasteel in brand staat. Voor dat kasteeltje orerend, als Gulliver, richt Julian zich tenslotte tot de 'kleine Alice' die daarin zou kunnen leven. Aan het eind gebruikt hij de begrippen God en Alice als synoniemen. Ik wed dat de halve zaal stiekem zat te hopen dat er een minuscule figuurtje uit die maquette zou kruipen, want dan pas zou dat ding functioneel zijn geworden en de onverdraaglijke slottekst wellicht draaglijk.

MEN zou bijna aannemen – gezien de vrijwel louter intuïtieve opbouw van zijn stuk – dat Albee iets dergelijks heeft gehoopt. Dat wonder is – ik zeg het maar gauw – niet gebeurd. Het bleef mensenwerk. Heeft Albee, in zijn gerechtvaardigde poging om via toneel meer te zeggen dan normaal kan, zich dat niet gerealiseerd en de menselijke rede (oftewel ordening) al te boud achter de deur geschoven, steunend alleen op opwellingen? Inplaats van de beperkingen van de toneelvorm om te smeden tot standpunten voor een hogere soort expressie, is hij buiten de beperkingen – buiten de perken – gegaan. Hij gaf ons een chaos chaotisch weer, terwijl het de paradoxaal moeilijke opdracht van de kunst is het chaotische weer te geven binnen een sterke vorm.

Als ik het hierbij zou laten zou ik onrechtvaardig zijn. Want Albee heeft toneelschrijverstalent en er komen brokken tekst in dit stuk voor – voor de pauze dan – die tot boeiende momenten leiden. Wel zijn dat, merkwaardig genoeg, allemaal 'bode-verhalen', vertelsels dus op het toneel over wat elders eerder gebeurd is. Albee's kracht ligt vooral in monologen (zie zijn Verhaal van de Dierentuin) en de zo langzaam aan fenomenale acteur Han Bentz van den Berg liet zien wat hij met dit materiaal vermag. Dat was bij wijlen zonder overdrijving adembenemend en het spel van deze acteur in de rol van Julian blijft over als een toneelbelevens van bijzondere allure. Het was daarom pijnlijk hem aan het slot vergeefs te zien worstelen om Albee's tekst waar te blijven maken.

Verder speelden Ton Lutz, als de advocaat, Ellen Vogel als Alice, Hans Boskamp als Butler en Lo van Hensbergen als de kardinaal, met volledige inzet. Ton Lutz regisseerde en het was allemaal weer zeer knap gedaan, alhoewel hij waarschijnlijk ook alles nog wel een beetje barokker zal hebben gemaakt dan het al was. Om me tot slot nog even op glad ijs te wagen: het is een overdenking waard dat juist Ton Lutz, rooms-katholiek zijnde, als de advocaat de infaamste teksten over de roomse kerk te berde brengt.

Adri Laan

... dat de waarheid niet is in enig woord, dat werd gesproken, maar in het hart, dat twijfel en onzekerheid aanvaardt.

Pierre Dubois

De wereld wordt niet gewonnen door abstracte beginselen, maar door de herscheppende invloed van levende persoonlijkheden.

De geestelijke kracht, het besef van goed en kwaad, zij worden nooit tot levende krachten door de gewoonten en leefregels te conserveren, die in vroegere perioden door dit besef werden gevormd.

H. M. v. Randwijk

IK denk er ZO over

Actueel humanisme en televisie

Hierover schreef de heer J. J. H. Buys in deze rubriek (16 okt.). Het zij mij veroorloofd een enkele opmerking te maken. 'Kijkdichtheid' is een graadmeter, echter niet voor de kwaliteit, zoals schrijver beweert, maar voor het aantal mensen dat kijkt. Men kan zich afvragen of programma's met een lage kijkdichtheid niet zo verbeterd kunnen worden, dat er meer mensen naar zullen kijken. Omroeporganisaties, die zich bewust zijn van hun geestelijk-culturele verantwoordelijkheid, zullen dit ook zeker doen. Halen bepaalde programma's desondanks geen minimum kijkdichtheid (voor elk programma ligt dat anders), dan zullen ze naar het tweede net verschoven worden of verdwijnen. Tenslotte mag niemand de redelijkheid uit het oog verliezen, ook geestelijke en culturele instellingen niet.

Ten aanzien van de t.v.-uitzending Actueel Humanisme vraagt de heer Buys zich terecht af tot wie het zich dient te richten. 'Dit publiek kan en mag niet anders zijn dan de zeer kleine groep van kijkers, die door hun persoonlijkheidsstructuur een sterk gerichte belangstelling aan de dag legt,' is zijn antwoord. Hiermee is m.i. een onjuist uitgangspunt gesteld. Doel van het Humanistische Verbond is immers o.m. de verdieping, verbreding en verdediging van de humanistische levensovertuiging en het willen zijn van een geestelijk centrum voor hen die niet godsdienstig zijn (2e en 3e lid van art. 3 van de statuten: Beginsel en Doel). Gezien de laatste opmerking richt het Verbond zich – ook in zijn t.v. uitzendingen – tot geheel buitenkerkelijk, niet godsdienstig Nederland. Binnen dit kader: ook tot hen die nog geen sterk humanistisch gerichte belangstelling hebben. Daarnaast hebben m.i. de t.v.-uitzendingen ook tot doel, zij die geen potentiële belangstelling hebben (christenen e.d.) te confronteren met de humanistische gedachten en het werk van het Verbond. Een veel ruimer arbeidsterrein dan de heer Buys in zijn uitgangspunt stelt.

Staat het belangstelling wekken voor en de verbreding van de humanistische gedachten centraal, dan rijst de vraag hoe? De onderwerpen die de heer Buys noemt (o.m. discriminatie, onverdraagzaamheid, seksualiteit, woningnood) kunnen aanleiding zijn om de grondslagen van de humanistische beginselen duidelijk te maken. Er bestaan nl. geen eensluidende humanistische antwoorden en oplossingen voor allerlei persoonlijke en maatschappelijke kwalen. Het is echter wel humanistisch, zo dacht ik, om de mens, en in dit geval de kijkers, steeds weer op te roepen tot individuele verantwoordelijkheid in het persoonlijk en maatschappelijk handelen. Ik meen, dat prof. van Praag dat bedoelt, wanneer hij spreekt over humanisten als onruststokers.

Hoe dit op de beeldbuis zal moeten komen? M.i. door veel informatie te verstrekken, want weet men de belangstelling van de kijker te trekken, dan zal hij willen weten waar het om gaat in het humanisme en wat er te doen is in het Verbond. Dit te realiseren is een kunst apart. Ook deskundigen zijn gebonden aan de korte zendtijd, die ter beschikking gesteld wordt, aan een beperkt budget en aan tal van andere moeilijkheden. De vorm moet nog gevonden worden.

M. W. Verduijn

Over lesbische liefde

Naar aanleiding van het onderschrift van dr. Schenk bij mijn 'ideezootje' in M & W van 4 september jl. moge nog het volgende dienen:

Natuurlijk neem ik graag aan – nu ja: graag? – dat het onderzoek waarop dr. Schenk bedoelt er niet om ligt en dat dus de meerderheid van de mannen hun vrouwen in seksueel opzicht niet op de juiste wijze bejagent. (Ik vermijd hier met opzet even door dr. Schenk gebezigde term 'onrecht', omdat we daarmee toch weer in het kader van 'recht en plicht' verzeilen, daarover hieronder nader). Maar ik vraag me af, of men op zo'n statistisch gegeven een algemene veroordeling mag baseren. Hoeveel van het kwaad moet men hier aan boos opzet toeschrijven, en hoeveel aan onwetendheid? En was het niet de stad Sodom, die

gered zou zijn als er ook maar één rechtvaardige had kunnen worden gevonden?

Ik deel overigens de bezwaren van dr. Schenk tegen het woord 'plicht', gebruikt in dit verband; vandaar ook mijn aanhalingstekens bij 'recht' in hetzelfde verband. Het begrip 'verantwoordelijkheid' lijkt hier beter op zijn plaats. Die is er, meen ik wel, ook aan de kant van de vrouw. En ik geloof toch dat het goed is om – juist in 'deze fase' – de vrouwen op haar medeverantwoordelijkheid ten deze te wijzen. Anders vervallen ze misschien in de zelfde fout die nu 'de mannen' verweten wordt, en daar zijn die vrouwen zelf het minst mee gebaat. Tenslotte: het boekje dat ik noemde heet niet: 'The sexual responsibility of women' (meervoud), maar '... of woman', dus de vrouw in het algemeen – een kleine doch niet onbelangrijke nuance.

Mr. J. M. van Unen

(Door omstandigheden, buiten schuld van de heer Van Unen, wat verlate plaatsing, Red.)

De ondergang der Joden

IN een artikel dd. 4-9-'65 M en W onder bovenstaande titel, geschreven naar aanleiding van het boek van prof. Presser en hetgeen de historica mej. Dasberg poneerde, nl. dat er niet teveel uitgeweid moest worden over de Jodenvervolgving bij het geschiedenisonderwijs, zegt Bongor: 'Geschiedenis doceren... is niet zedelijke verontwaardiging opwekken. Accoord met mej. D.' Ik ben het daarmee in zoverre eens, dat natuurlijk de geschiedenis zich hiertoe nooit kan beperken. Maar zelfs wanneer geschiedenisonderwijs aan de jeugd zich in bijzondere mate bezighield met het opwekken van zedelijke verontwaardiging over wandaden in het verleden en in dit opzicht iets bereikte zou het m.i. zegenrijker zijn dan door de academisch onbewogen vermelden van feiten¹). De mensheid leert helaas weinig uit de geschiedenis, maar als deze de zedelijke verontwaardiging zou kunnen opwekken zou dit grote winst betekenen. Emoties opwekken zou omgekeerd ook het geschiedenisonderwijs ten goede komen door verlevendiging. Bongor is naar ik meen het hiermee in hoofdzaak wel eens. Hij meent overigens dat we emotioneel niet meer betrokken zijn bij het feit, dat Karel de Grote duizenden Saksers onthoofden liet, omdat ze zich niet wensten te bekeren. Als we echter inzien naar aanleiding van die schanddaad dat die Grote Karel uit zedelijk oogpunt (zelfs gezien in het kader van zijn tijd en in aanmerking genomen dat deze man zich Christen noemde) niet groot, maar een misdadiger was, dan beïnvloedt dit onze emotionaliteit toch wel even b.v. bij het bezichtigen van de Akense tentoonstelling²).

Mej. Dasberg, die volgens dr. De Jong een nonsensicale stelling poneerde is zelf Joods. Ze verdedigt haar opvatting vanzelfsprekend op wetenschappelijk historische gronden, maar de verklaring ligt m.i. evenzeer in het psychologische vlak en wel in de mentaliteit van mej. D. In de eerste plaats is het verschijnsel van de zelfhaat bij Joden bekend. Er zijn zelfs Joodse antisemieten geweest. Verder zijn er onder de 'marginale' Joden velen, die zich ongaarne identificeren met het Jodendom en door hun houding zich ervan distantiëren. Ook kenmerkt zich het Joodse karakter (ik ben philo-semiet) nogal eens door een zucht naar radicalisme, originaliteit en opvallendheid, gepaard met het ontbreken van terughoudendheid (het niet plaatsen van zijn licht onder de korenmaat), hetgeen in de regel een goede eigenschap is, die de moed openbaart ook in het publiek te zeggen wat men meent te moeten zeggen, ook als het tegen de algemene opinie ingaat, het niet ontzien van heilige huisjes, die bijna nooit heilig zijn, maar dat ook wel kan worden tot tegen de draad ingaan en dan provocatief is (en zodoende het antisemitisme gedeeltelijk verklaart). Dit alles kan mej. D. waarschijnlijk minder bewust beïnvloed hebben om haar juist vanuit haar Joods-zijn toch wel opzienbarende stelling, schijnbaar alleen historisch gegrond te publiceren. Ze heeft bereikt wat ze waarschijnlijk (misschien ook onbewust) wilde bereiken, nl. uitzonderlijkheid³). Mej. D. zal dit met verontwaardiging ontkennen maar er zijn veel mensen die zich niet geheel helder bewust zijn van hun innerlijke drijfveren. Bij een zo uitzonderlijk en wat mij betreft onsympathiek gedrag als dat van

leven sverz ekering ng op index benad ering basis

Aurora

Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

mej. D. moet men daaraan toch wel denken. Natuurlijk is dit slechts een onderstelling maar abnormaal gedrag vraagt om ongewone verklaringen.

T. J. Eskes

¹ Hoezeer ik voorstander ben van goed geschiedenisonderwijs in het algemeen. Maar zedelijk bewustzijn is niet minder belangrijk. Iemand die geen zedelijke verontwaardiging voelt bij alles wat er in de wereld gebeurt is moreel defect.

² Overigens zeggen (of zeiden voor ze geïndoctrineerd waren) de nuchtere Chinezen 'een Groot man (hetgeen wat anders is dan een groot man) is een ramp voor zijn volk.' De geschiedenis levert hiervoor voldoende bewijzen.

³ In de trant van hetgeen in een anecdote over Rousseau verteld wordt, die op een prijsvraag 'Heeft de cultuur bijgedragen tot de zedelijke verheffing van de mens' natuurlijk 'Ja' wilde antwoorden. Een vriend raadde hem aan juist 'Nee' te zeggen, omdat zulk een van de algemene opinie afwijkend antwoord veel opvallender zou zijn. R. antwoordde 'Nee' en had succes.

CREMATIE

betekent een
WAARDIG AFSCHEID

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Hoofdkantoor: Riouwstraat 186 - Den Haag
Telefoon 070-55 47 97

Zend onderstaande bon in een open enveloppe met 8 cts postzegel aan bovenstaand adres.

Inlichtingenboekje "WAAROM CREMATIE" gratis te zenden aan:

Naam:

Adres:

Woonplaats:

Lees de P.S.P. uitgave

ZWARTBOEK VIETNAM

Feiten en feilen van de Amerikaanse politiek

- in hoeverre is Peking de agressor?
- wat wil het Zuidvietnamese Bevrijdingsfront?
- hoe kan er een einde komen aan deze walgelijke oorlog?
- wat kan Nederland doen?

Schrijf f 1,- over op de giro 15590 t.n.v. Bevrijding, Amsterdam, onder vermelding Zwartboek, of stuur postzegels in enveloppe aan: PSP, postbus 700, Amsterdam

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het komende nummer o.a.

J. C. Brandt Corstius: Gedrang rond de wieg
P. Krug: China en de Westerse wereld

Abonnementsprijs:

f 9,50 per jaar (voor donateurs en de contribuanten van Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES
Postbus 114, Utrecht
Giro 582293

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 201587.

ANNONCES

DOOR HET SLEUTELGAT

Dubbel-nummer van 'De Nieuwe Stem' (136 blz) over Privacy. Bijdragen van 16 auteurs. Prijs f 4,50 bij de boekhandel of bij de uitgever: Drukkerij en Uitgeverij Laverman N.V. te Drachten.

Oudere dame, wed., wonende in N.-H., biedt zeer besch. heer tehuis aan. Gewaardeerd wordt indien hij van buitenleven en dieren houdt. Brieven onder nummer MW 211 aan het bureau v. d. blad.

Welk lief meisje met zacht kar. wil 'langs deze onsymp. weg' kennis-maken met jongeman (29), donker haar en ogen, HBS-opl., bereisd, veelz. interesse, die 't vrijgezellen-bestaan t.z.t. wil wegwuiven. Br. worden met uiterste discretie behandeld en alle beantw. Gaarne m.f., o.e.r. onder nummer MW 210 aan het bureau v.d. blad.

Blonde dame, zacht karakter, met zeer veel interesse voor kunst en natuur, zoekt contact met niet onintelligent heer tot plm. 55 jaar. Brieven onder nummer 212 aan het bureau v. d. blad.

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A.M. Weterman.
(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

ECHT EN ONECHT IN GELOOF EN ONGELOOF 3E DRUK

T. T. ten Have

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 0,95 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding uitgave nr. 6501.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.